

Бондаренко Н. В.*

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА МОВЛЕННЕВИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті охарактеризовано основні види музичної діяльності та їх вплив на мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку.

В умовах сучасності розвиток мовлення дитини займає одне з перших місць. Ця проблема дуже тісно пов'язана з ритмом та темпом життя сучасної людини. Новітні технології (різноманітні гаджети, Інтернет тощо) забирають дуже багато вільного часу в батьків дитини, що у свою чергу приводить до недостатньої кількості спілкування з малюком і недостатнього мовленнєвого розвитку дошкільнят. Саме в цих умовах на поміч прийде дошкільний заклад, а саме музичні заняття, що в комплексі з іншими заняттями неодмінно дадуть позитивні наслідки.

У музики і мови існує чимало загальних засад, навіть спільностей. Одна з них (можливо, найважливіша) полягає в тому, що і музичне мистецтво, і мова мають спільне – початок – звук. А сам звук завжди був і є вираженням якогось сенсу, якоїсь ідеї. Ще до появи звичних для нас слів, і вже тим більше речень і текстів, звук був єдиною можливим засобом спілкування між людьми. І музичний твір, і людське мовлення – це можливість спілкування з оточуючим світом, це свого роду тексти, які вимагають певного прочитання, розкодування та засвоєння. Звертаємо увагу, що і мова, і музика мають свій особливий письмовий код – абетку і ноти, за допомогою яких зберігаються тексти і ноти. Мова, особливо її письмові форми, перетворилися на твори літературного мистецтва, стають змістом музики, але і музика стає змістом мовлення, спілкування, обміну чимось сакральним, особистим, глибоким.

Музика і музично-художня діяльність – це те, що діти найбільше люблять. Запитайте дошкільника, що йому подобається робити більше всього в дитячому садку і вдома? Відповідь не змусить себе довго чекати: діти люблять співати, танцювати, грати. Використовуючи цю прихильність дітей до музики, можливо підвищити якість будь-якого заняття, зробити його більш привабливим для дитини.

Музика – найбільш емоційний вид мистецтва. Активна природа дитячих реакцій на музику поширюється і на мовлення дитини, вона починає проявляти ініціативність і самостійність у мовленнєвому спілкуванні. Характеризуючи музичний твір, дитина використовує велику кількість якісних прикметників, якимось неймовірним чином підбираючи їх.

Музика як мистецтво інтонації природним чином знайомить дитину із засобами інтонаційної виразності мовлення – темпом і ритмом, тембром. Використовуючи відповідні музично-мов-

* **Бондаренко Н. В.**

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

леннів ігри в роботі з дітьми, можна цікаво й ефективно вирішувати поставлені завдання. Музика може стати свого роду ключем, який «відкриє дитячі вуста», викличе в дітей природне бажання поділитися своїми почуттями та думками, своїми музичними враженнями.

Мета статті: акцентування уваги на впливові музичного мистецтва на мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку.

Розвиток мовлення в дітей 3-4 років відбувається особливо швидко. Як правило, дитина до 4-х років майже засвоює рідну мову. Активний словник малят від 3 до 4 років зростає буквально не щодня, а щогодини, приблизно до 100 нових слів за місяць.

Діти починають правильно вимовляти:

- свистячі звуки: *С, З, Ц,*
- шиплячі: *Ш, Ж, Ч.*

Фонематичні процеси недостатньо сформовані. Діти можуть плутати звуки, схожі за звучанням та артикуляцією.

Дитина називає своє ім'я, стать і вік; розуміє значення простих прийменників, виконує завдання типу *«поклади кубик під чашку»*, *«поклади кубик у коробку»*, уживає в реченні прості прийменники і сполучники *тому що, якщо, коли*, опановує множину іменників і дієслів.

Малюк розуміє прочитані короткі розповіді і казки з опорою на картинки і без них, може оцінити свою і чужу вимову, ставить запитання про значення слів. У лексиконі малюка з'являються нові запитання: *«Для чого?»*, *«Чому?»*, що вказує вже на достатньо високий рівень розвитку не лише його мовлення, але й мислення.

Адже він вимагає пояснень причинно-наслідкових зв'язків явищ. Наші «дорослі» пояснення не завжди зрозумілі для дитини, але приносять їй задоволення.

У своїх висловлюваннях чотирирічна дитина використовує майже всі частини мовлення. Уже зустрічаються:

- складносурядні і складнопідрядні речення,
- прийменники *по, до, замість, після,*
- сполучники *що, куди, скільки.*
- Дитина продовжує засвоювати узагальнювальні слова.
- Відбувається інтенсивний розвиток граматичної будови мовлення, але дитина ще може допускати граматичні помилки:
- не завжди правильно використовує відмінкові закінчення,
- іноді неправильно узгоджує між собою слова.

Словниковий запас 1500-2000 слів, зокрема ті, що позначають часові і просторові поняття.

У мовленні все частіше зустрічаються прикметники, які передають якості та ознаки предметів, присвійні прикметники (*лисячий хвіст*), прислівники.

Діти засвоюють вимову звуків *Р, Л*, але ще можуть замінювати їх один-одним (наприклад, *шапка – «сапка», жовтий –*

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Звук «р» в цьому віці діти ще можуть замінювати на «й», «л» або «ль» (наприклад, *рак* – «йак», *риба* – «либа», *пиріг* – «пиліг»). Але до кінця 5-го року життя вже засвоюють правильну вимову *Р, Л*.

У дітей значно покращується фонематичне сприймання (на слух), але можуть плутати деякі звуки С – Ш; Ш – Ж. Нормою буде, коли до п'яти років дитина диференціює на слух та у вимові всі звуки. Паралельно з цією навичкою завершується формуватись правильна звуковимова.

Дитина в цьому віці починає висловлювати особисту думку з приводу якихось подій, розмірковує про оточуючі предмети. За допомогою дорослих малюк переказує казки, повторює невеликі вірші.

До п'яти років запас слів у дитини збільшується до 3500 і більше. Вона активно вживає узагальнювальні слова («*одяг*», «*овочі*», «*тварини*» і *тому подібне*), називає широке коло предметів і явищ навколишньої дійсності.

У словах уже не зустрічаються пропуски, перестановки звуків і складів; виняток становлять лише деякі важкі незнайомі слова (*екскаватор*).

У реченні використовуються всі частини мови. Дитина опановує всі звуки рідної мови і правильно вживає їх у мовленні.

Фонематичні процеси більш сформовані. Дитина здатна до фонетичного аналізу та синтезу.

У словнику активно накопичуються образні слова і вирази, стійкі словосполучення (*ні світ ні зоря, на швидку руку і ін.*)

Дитина використовує синоніми, антоніми, багатозначні слова.

Засвоюються граматичні правила зміни слів і з'єднання їх у речення.

У цей період дитина активно спостерігає за явищами мови: намагається пояснити слова на основі їх значення, розмірковує з приводу роду іменників.

Таким чином розвивається мовна і мовленнєва увага, пам'ять, логічне мислення і інші психологічні передумови, необхідні для подальшого розвитку дитини, її успішного навчання в школі.

Діти самостійно складають розповідь, переказують казки, що говорить про оволодіння одним із найвищих видів мовлення – монологічним мовленням.

У дошкільників виникає внутрішнє мовлення, що стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій.

Поява внутрішнього мовлення є ознакою розвитку словесно-логічного мислення. Розвивається чуття мови, яке допомагає:

- успішніше користуватися мовою;
- виправляти помилки свого мовлення;
- помічати такі помилки в інших.

Музика – могутній засіб усебічного розвитку дитини, фор-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

мування її духовного світу. Вона розширює її кругозір, знайомить із різноманітними явищами, збагачує почуттями, викликає радісні переживання, сприяє вихованню правильного ставлення до навколишнього світу. Залучення дитини до музики активізує сприймання, мислення та мовлення, виховує високий естетичний смак, розвиває музичні здібності, уяву, творчу ініціативу, усебічно впливає на її розвиток.

У дошкільному віці вироблення спокійного і плавного мовлення утруднене, і керівна роль музики має вирішальне значення. Легкість, з якою дитина сприймає музику, і безпосередність цих сприймань, а також здатність малюка швидко інстинктивно пізнавати її зміст і найпростіші засоби виразності полегшують завдання виправлення мовлення. На заняттях музика не просто супроводжує рух і мовлення, а є їх керівним початком.

Отже, музичне виховання в дошкільному закладі займає одне з найважливіших місць у проблемі мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку.

Розглянемо вплив традиційних методів музичного виховання на мовленнєвий розвиток дошкільнят. Спільне слухання музики і зіставлення її з власним настроєм сприяють поліпшенню емоційного самопочуття дитини, розвиткові діалогічного мовлення, збагачення словникового запасу, звички розмовляти про свій внутрішній світ, свої почуття. Слухання музики і музично-виконавська діяльність дітей сприяють становленню звукової культури мовлення.

Завдяки тексту, пісня більш доступна дітям за змістом, ніж будь-який інший музичний жанр. Хоровий спів об'єднує дітей, створює умови для їх емоційного музичного спілкування. Діти люблять співати. Співають охоче, із задоволенням, що сприяє розвитку в них активного сприймання музики, уміння щиро, глибоко висловити свої почуття, переживання. Пісня супроводжує життя дитини із раннього віку. Вона впливає на почуття дітей, заповнює їхнє дозвілля, сприяє організації гри, у яскравій, образній, цікавій формі поглиблює їхні уявлення про явища навколишньої дійсності. Гарна дитяча пісня – один із засобів виховання дитини. Зустріч із піснею, спілкування з нею забарвлюються для дітей світлою радістю, викликають позитивні емоції. У дитини з'являється зацікавлене ставлення до музики, емоційна чутливість. Пісні глибоко сприймаються і усвідомлюються дітьми завдяки єдності художнього слова і музики. Спів розвиває у дітей музичні здібності, музичний слух, пам'ять, відчуття ритму, розширює загальний музичний кругозір, є одним із найефективніших факторів розвитку мовлення.

У порівнянні з інструментальною музикою спів володіє більшою силою емоційного впливу на дітей. Насамперед – це живе, безпосереднє спілкування виконавця з дітьми. Виразні інтонації людського голосу, що супроводжуються відповідною мімікою, привертають увагу маленьких слухачів. У співі, як і в інших видах виконавства, дитина може активно проявити своє став-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

лення до музики. Не усвідомлюючи ще до кінця змісту тексту, діти реагують на пісенні інтонації: підспівують, пританцьовують під веселу музику, засипають, прислухаючись до колискової пісні. Спів відіграє важливу роль у музичному та особистісному розвитку. Співочий голос порівнюють з музичним інструментом, яким дитина може користуватися з малих років. Виразне виконання пісень допомагає більш яскраво і глибоко переживати їхнє ставлення до музики, до навколишньої дійсності. Крім того, діти отримують різні відомості про музику, набувають умінь і навички. У співі реалізуються музичні потреби дитини, бо знайомі й улюблені пісні вона може виконувати за своїм бажанням у будь-який час.

У процесі розвитку дитини – формування у неї мислення, накопичення нових уявлень і розвитку мовлення – ускладнюються її емоційні переживання, зростає інтерес до змісту музики. Текст пісень допомагає дитині осмислити цей зміст. Спів тісно взаємопов'язаний із загальним розвитком дитини і формуванням її особистісних якостей. Діти, сприймаючи характер музичного твору в єдності зі словом, глибше і свідоміше підходять до розуміння образу. Спів не тільки впливає на дітей, але і дає їм можливість висловити свої почуття. У співі розвиваються естетичні та моральні уявлення, активізуються розумові здібності, спів позитивно впливає на фізичний розвиток дітей. Вплив співу на моральну сферу виражається у двох аспектах. З одного боку, у піснях передано певний зміст, ставлення до нього; з іншого – спів породжує здатність переживати настрій, душевний стан іншої людини, які відображені в піснях. Формування музичних здібностей нерозривно пов'язане з розумовими процесами.

Спів поліпшує мовлення дітей. Співаючи, діти змушені протяжно вимовляти слова, що формує чітку вимову, сприяє правильному засвоєнню слів. Крім того, слова в пісні підпорядковані певному ритму, що також допомагає вимові важких звуків і складів. Діти набагато легше запам'ятовують і відтворюють мелодії пісень, а не окремі слова і тексти.

З них починаються всі музичні заняття. Нескладні, добрі тексти і мелодії, які складаються зі звуків мажорної гами, піднімають настрій, задають позитивний тон до сприйняття оточуючого світу, покращують емоційний клімат на занятті, готують голос до співу.

Для формування чіткої дикції, правильного звукоутворення приголосних і голосних звуків дошкільників можна використовувати розспівки та вправи для розвитку голосу імпрізаційного характеру (питання – відповідь, як от «Зайчик, Зайчик, де бував? – я в садочку танцював»), щедрівки, колядки, веснянки, українські народні дитячі пісні, колісаночки, забавляночки, що поділяються за звукоутворенням на такі види:

– наспівні, повільного темпу з протяжним вимовлянням наголошених голосних звуків (наприклад, «Щебетала пта-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

шечка», «А-а, а-а, котків два», «Вийди, вийди, сонечко», «Ой, дзвони дзвонять»);

– короткі, швидкого темпу, що розвивають чітку дикцію (наприклад, «Дибидибиди», «Іди, іди, дощику», «Щедрик», «Дрібушечки», «Я маленький хлопчик», «Танцювали миші», «Біла квочка-чубарочка»);

– середнього темпу з широкими «стрибками» в мелодії (наприклад, «Росте буряк», «Два півники», «Як діждемо літа», «Котику сіренький», «Колядин-дин», «Козуню-любуню, пристань до мене», «Танцювала риба з раком»).

Співацька дикція – це ясність, розбірливість, правильність вимови тексту у співі. Вона є наслідком знання і розуміння тексту, відчуття музичного образу і бажання донести його до слухачів, систематичної роботи над формуванням навичок словоутворення.

Вокальна дикція вимагає активності артикуляційного апарату, який складають такі голосоутворюючі органи: губи, язик, м'яке піднебіння, щелепи, гортань з голосовими складками, зуби. Млявість артикуляції (малорухливі губи, язик, нижня щелепа, маловідкритий рот) є однією з причин поганої дикції при співі – голосні і приголосні не мають необхідної ясності та чіткості, звук набуває одноманітного й невиразного характеру. Щоб діти під час співу добре відкривали рота, треба, щоб вони розуміли смисл слів, виділили головне слово, яке визначає зміст фрази. Наприклад, скоромовки можна застосувати для розвитку не тільки розмовної, а й співацької дикції. Мелодії на тексти скоромовок мають бути нескладними, інакше їх важко співати у швидкому темпі: «Якось Яків сіяв мак, так-сяк, абияк. Виріс ярий Яків мак, та щось коле, як їжак».

Мовленнєві вправи – це ритмічні декламації віршованого або прозаїчного тексту – дуже ефективна форма творчої роботи з дітьми. Застосовувати мовленнєві вправи у навчанні музики запропонував у свій час Карл Орф. Він помітив, що мовлення і музика мають спільні засоби виразності. Для музичного виховання дитини мовленнєві вправи мають неабияке значення, оскільки музичний слух розвивається у тісному зв'язку зі слухом мовленнєвим.

Гра на музичних інструментах – цікава й корисна музична діяльність. Музичні іграшки та інструменти дають можливість прикрасити життя дитини, розважити її і викликати прагнення до власної творчості. На дитячих музичних інструментах малюки можуть імпровізувати різні мелодії, до речі, це легше для деяких дітей, ніж співати. Гра на дитячих музичних інструментах особливо корисна для тих дітей, у яких ще не налагодилась координація слуху з голосом. У грі на музичних інструментах таким дітям легше виявити свою активність. Можливо, у перших спробах дитина не зможе обійтися без допомоги дорослого (треба стежити, щоб молоточки вона не брала в кулачок і не вдаряла ними надто сильно). Упевненість і самостійність з'явля-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

ється тоді, коли дитина набуде певного досвіду у виконанні музичних завдань, відчує, що створить щось нове, незвичайне.

Навчаючись грі на музичних інструментах, діти відкривають для себе світ музичних звуків і їх співвідношень, більш усвідомлено розрізняють красу звучання різних інструментів. У них покращується якість співу (чистіше співають), музично-ритмічних рухів (чіткіше відтворюють ритм).

Використання інструментів допомагає розвинути природжені здібності і стимулює інтерес до інструментальної музики.

Гра на інструменті допомагає дітям розрізняти звуки в їх висотних та ритмічних співвідношеннях і в тембровому забарвленні. Малята засвоюють різні спрямування мелодії (вгору – вниз), користуючись підібраними за вантаєм дзвіночками, відтворюють різноманітні ритми, прислухаючись до різних ритмічних сполучень, розрізняють дзвінкий тембр трикутників і мелодійні звуки дзвіночків. У роботі з дітьми дошкільного віку застосовуються ударні й мелодичні інструменти, але їх роль дещо відмінна.

Наприклад, діти відбивають ритм галопу коня, застосовуючи різні дерев'яні й кокосові кубики; одягають дзвіночки на шию, ноги й руки, наслідуючи рухи поні; використовують ящик з піском, щоб відтворити рух хвиль або стукіт коліс поїзда тощо. Мелодичні інструменти дають можливість виконувати вже чисто музичні завдання. Діти програють мелодії до співок, вступи до пісень та їх кінцівки, підігрують собі, наспівуючи різні інтонації, відтворюють звуки мажорного і мінорного тризвуків, імпровізують свої власні мелодії.

Отже, організовуючи різноманітний досвід дітей, які самостійно користуються музичними іграшками та інструментами, спрямовуючи увагу дітей на висотні, ритмічні, темброві й динамічні відношення, педагоги створюють сприятливу сенсорну основу для наступного підведення дітей до найпростіших основ музичної грамоти.

Багатьом дітям гра на дитячих музичних інструментах допомагає передати почуття, внутрішній духовний світ. Це прекрасний засіб не лише індивідуального розвитку, але й розвитку творчої ініціативи, усвідомлених відносин між дітьми.

Отже, гра на дитячих музичних інструментах позитивно впливає на розвиток мовлення дитини, під час занять дитина розвиває не тільки почуття ритму та темпу а й моторику, яка тісно пов'язана з розвитком мовлення дитини.

Музично-дидактичні ігри – це навчальні матеріали, які дають змогу допомагати дітям в ігровій формі комплексно сприймати музичні твори, викликати у дітей зорову, слухову і рухову активність і тим самим розширювати їхнє сприймання музики загалом.

Музично-дидактичні ігри можна проводити як на заняттях, так і в повсякденному житті: під час режимних моментів, розваг, прогулянок тощо. Їх основою є звернення до вже

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

набутих дітьми знань із музики – знайомі пісенки, звукові та рухові асоціації, що виникають під час виконання того або іншого твору.

Головне призначення музично-дидактичних ігор – формувати в дітей музичні здібності, у доступній ігровій формі допомогти їм розібратись у співвідношенні звуків за висотою; розвивати в них почуття ритму, тембровий і динамічний слух; спонукати до самостійних дій із застосуванням знань, які вони отримали на музичних заняттях. Слід звернути увагу на моменти обговорення ігор, бо це є дуже важливою частиною у процесі розвитку мовлення дитини. Необхідно допомогти дитині пофантазувати, розповісти про свої враження та побажання щодо гри.

Музично-дидактичні ігри збагачують дітей іншими уявленнями, розвивають у них ініціативу, самостійність, здатність до сприйняття, розрізнення основних якостей музичного звука, дають можливість спілкуватися, висловлювати власну думку та вміти чути та співчувати один одному.

Педагогічна цінність музично-дидактичних ігор полягає в тому, що вони відкривають перед дитиною шляхи використання отриманих знань у життєвій практиці. Використання музично-дидактичних ігор дає можливість найбільш змістовно здійснювати музичне виховання.

Музично-дидактичні ігри проводяться на заняттях як окремий вид діяльності, тому мають навчальний характер. У доступній ігровій формі в малят розвиваються музичні здібності.

Отже, музичне виховання є важливим напрямом дошкільної освіти, оскільки чинить позитивний вплив на: розвиток пісенних навичок; навчання виразному співу; розвиток музичних здібностей (слуху, пам'яті, почуття ритму); ознайомлення з музичними інструментами та вокальними творами різного характеру; розвиток музично-слухового сприймання у процесі ритмічних рухів; розвиток та збагачення рухової реакції дітей, уміння погоджувати рухи з музикою; виховання естетичного смаку, поваги до національної та світової культури; мовленнєвий розвиток.

Література:

1. Богуш А. Методика організації художньо – мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – 2006. – С. 268-283.
2. Піроженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень дитини: навчальний посібник / Т. Піроженко. – К.: Главник, 2005. – С. 111.
3. Орап М. О. Музичне виховання дітей дошкільного віку / М. О. Орап. – К., 2013. – С. 133-145.
4. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк. – К., 2010. – 286 с.